

SZEMLE

VESZPRÉMY LÁSZLÓ (SZERK.)

SZENT ISTVÁN ÉS AZ ÁLLAMALAPÍTÁS

(Nemzet és emlékezet, Osiris Kiadó, Budapest, 2002., 617 o.)

A 2000/2001-es millenniumi évek méltó lezárásaként jelent meg az Osiris Kiadónál a Szent István-hagyományt átfogóan bemutató gyűjteményes mű. A kötet, s a majdani sorozat csak részben követi a hagyományos emlékkönyvek, vagy a híres „Wege der Forschung” szerkezetét, ami egy-egy szaktudományos téma legjobb tanulmányait közli reprintben. Ugyan a jelen kötet legterjedelmesebb fejezete – „A tudomány műhelyében” (107-524. o.) – is a szaktanulmányokból válogat, ám megelőzi azt a királyra és korára vonatkozó egykorú és kései források közreadása (1-106.o.), illetve kiegészül „A Szent István-kép politikuma” (525-582.o.) című, valamint egy áttekintő bibliográfiai fejezettel (583-614.o.).

A kötet a hazai könyvkiadásban ezáltal új műfajt honosít meg, hiszen csak külső megjelenésében és terjedelmében követi a hagyományosnak tekinthető „emlékkönyv” műfaját. Persze, jól is teszi, mivel az 1938-as három kötetes Szent István-emlékkönyv felülmúlhatatlan és megismételhetetlen, de még szerény, ugyanakkor jól sikerült legújabb összeállításokkal sem akar versenyezni (Glatz Ferenc – Kardos József (szerk.): Szent István és kora. Budapest, 1988., Kristó Gyula (szerk.): Államalapítás, társadalom, művelődés. Budapest, 2001.).

Szerencsés megoldásnak tekinthető, hogy a hagyományos válogatásokat (István király emlékezete, Szerk. Györfly György, Az államalapítás korának írott forrásai, Szerk. Kristó Gyula) messze meghaladó teljességben, igaz azokhoz képest lerövidítve, egy helyen olvashatók a források. A sokszor leközölt törvények, intelmek, oklevélszövegek mellett tanulságos olvasni a nem mindig idézett Leo Marsicanus-részletet, vagy a Szilveszter-bullát, ami hamis volta ellenére is a XIX. századig befolyásolta István-képünket. Igaz, a Szilveszter-bulla

kapcsán említést lehetett volna tenni a jónévű medievista, Olivier Guyotjeannin kiadásáról és francia fordításáról, v. ö. *Autour de Gerbert d’Aurillac. Le pape de l’an mil.* Ed. O. Guyotjeannin és E. Poulle. Paris, 1996, 149-154.

Ha az egykorú források vonatkozó részletei még ötven nyomtatott oldalon elfértek, akkor ez a tudományos szakirodalomból való válogatás során egyáltalán nem lehetett cél. A válogatás gerincét az István-hagyomány fordulópontjait tárgyaló tanulmányok adják, amelyek legtöbbször nem egyszerű reprintek, mert vagy itt jelennek meg először magyarul, vagy mert a korábbihoz képest bővítve, naprakész irodalomjegyzékkel kerültek kiadásra. A fordulópontokat világítják meg irodalmi, történeti, művészettörténeti tanulmányaikkal Klaniczay Gábor, Gerics József, Bene Sándor, Marosi Ernő és Sinkó Katalin. Rajtuk kívül felsorolhatatlanul sok név bizonyítja a magyar történészek lankadatlan igyekezetét, hogy a kedvezőtlen forrásadottságok ellenére is rekonstruálják az államalapítás korának történetét és utóéletét. E sorban éppúgy helyet kap a magyar koronakutatás úttörője, Révay Péter, mint a koronát lerajzoló Kazinczy Ferenc, a szent korona elmélet klasszikusai, vagy kitűnő jogtörténészünk, Eckhart Ferenc, finom kitekintéssel és utalással a szent korona elméletéről írott remek könyve körül kitört botrányra. A tanulmányok a Szent István-kutatások legkülönbözőbb aspektusait érintik, a pannonthalmi oklevéltől kezdve az intelmeken, a pénzverésen, a várszervezeten, Pannonthalma építéstörténetén át a művészettörténeti ábrázolások rendszerezéséig, a történeti, liturgiátörténeti és néprajzi kutatásokig, az Árpád-kori nemzetségek folyamatosságának problémáig (Fodor István, Bak János, Györfly György, Wehli Tünde). Jelzésszerűen került átvételre a

nagy három kötetes emlékkönyvből Váczy Péter mintaszerű tanulmánya a királyság igazgatásáról, az 1988-as konferenciakötetből Szűcs Jenő és Dobszay László, a 2001-es kötetből Bóna István, Kovács László tanulmánya.

A kutatás dinamizmusát hivatott érzékeltetni a Somogy vármegye kialakulásáról az elmúlt években lefolyt vita bemutatása (Zsoldos Attila, Kristó Gyula, Solymosi László), jelezve, hogy a legjobb forrásadottságokkal rendelkező vármegyék történeti rekonstrukciója is milyen, szinte áthidalhatatlan módszertani problémákat vet fel. Látenszen, a sorok közül kiolvashatóan persze a vita más témában is jelen van, mindenekelőtt a szent koronáról írva (Tóth Endre, Gerics József és Ladányi Erzsébet), vagy éppen a magyar egyházszervezés kezdeteit illetően (Kosztai László, Thoroczkay Gábor). A tanulmányok érvelései legtöbbször erősítik, illetve olykor gyengítik egymást, legtöbb esetben nem kerülnek meg az alapvető kérdést: mennyiben fedezhető fel folyamatosság az 1000 előtti és utáni Európai és magyar történelem menetében. Az átvétel, adaptáció, önálló alkotások problémáját különösen sokoldalúan mutatja be Marosi Ernő a Szent István-szarkofág kutatástörténete, Takács Imre, a legújabb (és szenzációs) pannonhalmi építéstörténeti leletek értelmezése kapcsán, vagy Dobszay László az önálló magyarországi liturgia gyökereit kutatva. Jelen kötetben olvasható először magyarul a bécsi osztrák történeti intézet volt igazgatójának, Herwig Wolframnak Konrád 1030-as magyar támadásáról szóló újszerű hadtörténeti értelmezést nyújtó tanulmánya (ami korábban németül a Bak János emlékkönyvben jelent meg).

A záró részben leginkább a XX. századi közélet Szent István-beszédeiből, tanulmányjaiból, cikkeiből olvasható tanulságos válogatás, amit olyan nevek jeleznek, mint Prohászka Ottokár, Szabó Dezső, Horthy Miklós, Révai József, Rákosi Mátyás, Csurka István, vagy Antall József. Az idézett cikkekből felvillannak a

legkülönbözőbb értelmezések: a népiek nyugat- és kereszténység-ellenessége, a materialisták osztályharcos vilásképe, a kommunisták nemzeti hagyományokat semmibe vevő törekvése, az 1980-as évek ideológiai felpuhulásán, engedékenységén át a 2000. évi millenniumi törvényig. Az István-hagyományhoz való különféle, eltérő „zsigeri” viszonyuláson túl közös azonban bennük, hogy az István-kor emlegetése (vagy éppen totális tagadása, elhallgatása) illusztrációvá, színpadi díszletté válik, aminek nincsen más feladata, mint az éppen aktuális politikai szándékok igazolása.

A Kiadó helyesen ismerte fel, hogy a nemzettudat a magyar történelem sorsfordító történelmi alakjainak és eseményeinek bemutatásával határozható meg és járható körül. Valóban, ezekben az esetekben korántsem csak a „történeti valóságra” gondolunk (ez a forrásszegény István-kor esetében amúgy is reménytelen volna), sokkal inkább a rekonstruált, az utódok által kialakított történeti hagyományra, az azzal összefüggő történeti emlékhelyekre és kultuszterületekre kell hagyatkoznunk. Ez azután, érthető okokból, folyamatos változás, újraértelmezés és átrajzolás alatt áll. Ebből persze korántsem az következik, hogy a kor a maga történetiségében változik, inkább mi magunk változunk elvárásainkkal, a mindenkori jelen problémáival együtt. A kötet, a tervezett sorozat éppen e folyamatra igyekszik a figyelmet ráirányítani (l. a tervezett köteteket: Őstörténet és honfoglalás, Tatárjárás, Mátyás és a humanizmus, Rákóczi Ferenc, Kiegyezés, Trianon stb.), ami egyúttal arról is tanúskodik, hogy a kiadók vallják a történeti hagyomány és kultúra megtanulhatóságát, s ahhoz kívánnak segítséget nyújtani.

A kötet mindennapi használhatóságát igyekszik biztosítani a reprezentatív válogatott bibliográfia, valamint a bőséges és jól válogatott illusztrációs anyag. A későbbi kiadásokban remélhetőleg helyreállítják az elrontott színbontásokat, s a bambergi lovas paripája is az eredeti irányba néz majd.

Hausner Gábor